

Sa. ukepluss

Lørdag 25. januar 2014

Vil bevare kirkegård

Hans Christian Westgaards tippoldefar er gravlagt på den nedgrodde kolerakirkegården på Sandakermoen.

HOVEDSAKEN side 6-8

En nesten glemt his

Hans Christian Westgaard har i mange år kjempet for kolerakirkegården

I 1834 døde 13 av kolera i Skjeberg. De ble gravlagt på kolerakirkegården på Sandakermoen. En av de døde var Christian Nielsen Sæthre.

– Han var tippoldefaren min, sier Hans Christian Westgaard, som i mange år har kjempet for å bevare kirkegården som et viktig kulturminne.

– Det er en lang og nesten glemt historie.

Hans Christian plukker fram en bunke papirer.

Malmplate. – Familien min har engasjert seg i denne saken helt siden midten av 1950-årene. Men vi har ikke kommet noen vei. Idag er kolerakirkegården forsvunnet i et villnis. Det eneste som forteller om gravplassen er malmplaten som viser at tippoldefaren min ble gravlagt her i august 1834. Både jeg og broren min tok opp interessen for kolerakirkegården etter faren vår. Da han oppsøkte kolerakirkegården tidlig i 1950-årene var det tydelige tegn på flere gravplasser. Nå finnes, som sagt, bare gravstenen til Christian Nielsen Sæthre.

Hans Christian har ikke gitt opp selv om han har møtt mye motbør.

– Mange instanser har vært involvert. Det er blitt skrevet mange brev, men til ingen nytte. Nå håper jeg at noe skjer slik at kirkegården blir restaurert og bevart som et kulturminne i Sarpsborg. Kanskje det kunne skje i forbindelse med ett-tusenårsjubileet neste år?

Hans Christian ser håpefullt opp fra papirbunken.

Tippoldefar hadde ry på seg som kraftkar

Privat eiendom. – Det er ikke mye som skal til. Bare en opprydding og markering av gravplassen. Et skilt som viser kirkegården, som ligger på privat eiendom. Jeg tror ikke en slik utbedring av kolerakirkegården vil føre til noe trafikk til stedet. Likevel har nåværende og tidligere eiere av området motsatt seg all opprusting eller vedlikehold av gravplassen.

LANG KAMP: Hans Christian Westgaard har i mange år kjempet for å bevare og utbedre kolerakirkegården i Skjeberg.

Hans Christian blar gjennom mengden av dokumenter og trekker fram et skriv, som viser at kolerakirkegården er nevnt i kommuneplanen for kulturminner 2005–2011.

Spesialområde. I 1986 la Skjeberg kommune fram en reguleringsplan for kirkegården. Riksantikvaren anbefalte denne sterkt. Han mener at gravplassen bør reguleres til et spesialområde.

Fortidsminneforeningen har også vært med i bildet. Lederen, Svein Norheim, har i et brev til kommunen poengtert det som nærmest uhorrt at eiendomsretten til en kirkegård overdras til en privat. I 1984 bevilget gamle Skjeberg kommune 20 000 kroner til en oppgradering i forbindelse med 150-års jubileum for gravplassen, men bevilgningen ble trukket tilbake da eieren av området protesterte og truet med

rettsak.

– Det har vært mange skjær i sjøen, sukker han og tilføyer:

Kulturminne. – Gravplassen ligger i et regulert område, hvor det i målebrevet er understreket at den skal bevares som kulturminne og settes i parkmessig stand. Skjeberg kommune kjøpte også området til gravplass, men det finnes ikke dokumenter på dette. Det er imidlertid ikke tvil om at kirke-

gården er vigslet. Den ble innviet av sogneprest Ole Christoffer Randers i 1834.

Hans Christian legger ikke skjul på at det er slektskapet og interessen for lokalhistorie som ligger til grunn for engasjementet i denne saken.

– Mange brev er sendt, gjentar han.

– Til Kirke- og undervisningsdepartementet, Sosialdepartementet, Fylkeskonservator,

storie ...

kegården på Sandaker i Skjeberg

Riksantikvaren, Skjeberg kommune, Sarpsborg kommune, kirkeverge, ordførere, kulturstyrer, Kirkelig fellesråd, Borgarsyssel museum, med flere.

Han ramser opp.

Sandakermoen. – Det finnes ikke mange bevarte kolerakirkegårder i Norge. Kolerakirkegården, Sandakermoen, i Skjeberg er den eneste «bevarte» her i Østfold. Men det er bare gravminnet over min tippoldefar som viser

kolerakirkegårdens eksistens. Malmplaten som forteller at «bonden Christian Nielsen Sæthre, født 4. oktober 1787 døde på gården Sæthre av den ondartete sykdommen kolera den 3. august 1834. Efterlandende sig enn dybt-sørgende enke og 7 børn, der vel-signe hans minde».

Hans Christian har besøkt kolerakirkegården mange ganger.

Håp. – Den første gangen var i 1953. Sammen med faren min,

Guttorm Westgaard. Den gangen bodde vi på Ski. Faren min var opptatt slektshistorie. En interesse som både jeg og broren min overtok. Nå er det ikke så lett å finne fram til dette kulturminnet, som er nesten gjengrodd. Men, som nevnt, håpet er at Sarpsborg kommune kan gjøre noe med saken. Tusenårsjubileet er en fin anledning.

Nå er det ikke bare selve kolerakirkegården som har opptatt etterkommeren til Christian

I dag er
kolerakirkegården
forsvunnet i et villnis
Hans Christian Westgaard

hovedsaken

Kolerakirkegården på Sandbakken i 1982.

UTFORDRING: Kommunen står overfor en praktisk utfordring så lenge kolerakirkegården ligger på privat grunn, sier kommunesjef Sigmund Vister.

KOLERA

Kolera er en akutt, epidemisk sykdom forårsaket av en bakterie som spres med kolerasykes avføring.

De vanligste symptomene på kolera er plutselige anfall av brekninger og sterk diaré. Kroppen taper store mengder væske under sterke smerter. Ofte er døden utgangen. Vanligvis etter to-tre dager.

Behandlingen går først og fremst ut på å bekjempe væsketapet ved å tilføre store mengder saltvann eller eventuelt vann tilsatt druesukker direkte i en vene.

Kolera tok over 5000 liv i Norge.

Nielsen Sæthre.

Ville slåss mot svenskene. – Jeg ville vite mest mulig om tippoldefaren min, som døde av denne forferdelige sykdommen som rammet Norge på 1800-tallet. Han ble bare 58 år gammel. Da hadde han rukket å bli en kjent mann i Skjeberg.

Hans Christian forteller at tippoldefaren kom til distriktet i 1808 eller 1809.

– Han var egentlig fra Øvre Eiker, men dro sammen med bro-

ren Anders til grenseområdene for å forsvare landet vårt mot svenskene. Etter hvert fikk han jord i Skjeberg. Men ikke nok med det. Tippoldefar giftet seg også til en storgård.

Hans Christian smiler.

Reportasjen fortsetter på neste side

Kraftkar. – Tippoldefar hadde ry på seg som kraftkar. Det finnes flere historier om styrken hans. Blant annet fortelles det at han sloss med nissen.

– En kveld hjemme på gården hørte han hakkelsesmaskinen ble satt i gang på låven. Christian gikk for å undersøke, men fant ingen på låven. Da han var på vei tilbake til bolighuset, hørte han hakkelsesmaskinen på nytt. Denne gangen var det noen på låven. Næmlig nissen. Det ble en durabelig slåsskamp, som endte med seier til nissen.

Hans Christian ler.
– Nå var det nok ikke så mange som trodde på den historien. Mer sannsynlig var det at tippoldefar hadde fått juling av sin egen husmann, Vestgaardhytten.

Det kommer ikke på tale med noen opprydding eller utbedring av kolerakirkegården

Lars Einar Karlsen, grunneier

17 graver. Kolerakirkegården i Skjeberg er ikke stor. Bare ti-ganger femten kvadratmeter, markert med steiner. Idag er gravplassen ustelt med mye avfall og kvist. Tidligere var gravplassen inngjerdet. Til sammen er 17 mennesker gravlagt på Sandakermoen. Alle døde av kolera. 13 ble gravlagt i 1834, men det var også begravelser i 1835 og 1836. Alle, som døde av kolera i 1834 og gravlagt på Sandakermoen., er kjent med navn.

– Hvordan Christian Nielsen Sæthre fikk kolera?

– Vi vet at han ble smittet etter at han hadde besøkt en syk slektning på gården Havn i Skjeberg.

Fra Sverige. Hans Christian har satt seg grundig inn i tippoldefarens endelikt.

– Koleraepidemien, som rammet Skjeberg i 1834, kom fra Sverige. De første meldingene gikk ut på at sykdommen hadde begynt å

KJEMPER: Hans Christian Westgaard og lokalhistoriker Ola Jonassen på kirkegården.

herje i Göteborg i juli, hvor 1255 strøk med av sykdommen. Deretter beveget koleraen seg nordover. I Østfold slo epidemien først til i Fredrikstad. Den 17. august hadde en artillerist fra Fredrikstad kommet med et lass korn til en av møllene i Halden, hvor han fortalte om hvordan koleraen herjet i Fredrikstad. På det verste ble det sendt elleve leger fra Oslo til Østfold-byen for å hjelpe til. Fredrikstad-mannen ba om losji i Halden, men det fikk han ikke. Han måtte dra hjemover igjen. Men på tilbakeveien fikk han store smerter. Han stoppet på Guslund, nærmere bestemt på gården Vestre Hornes, hvor han ba om hjelp. Her fulgte en tjenestekar ham tilbake til Fredrikstad,

hvor han døde samme dag. Vi antar at han hadde smittet en flere i løpet av det korte oppholdet i Skjeberg.

Smittet av slektning. Hans Christian går tilbake til tippoldefarens skjebne igjen.

– Christian Nielsen Sæthre var, som sagt, en kraftkar og mente at sykdommen ikke ville bite på ham. Men han ble uten tvil smittet av kolera etter at han hadde besøkt en syk slektning på gården Havn. Tippoldefar ble syk under kjøreturen hjem til Sæthre gård i Skjebergdalen. Han fikk fryktelige smerter, og det sies at han sparket i stykker senga. Han ble gravlagt på Sandakermoen kort tid etter at han var død. Folk var

redde for smitte, og jeg tviler på at de nærmeste fulgte ham til graven.

Hans Christian stopper litt opp, legger bunken av dokumenter tilbake i veska og fortsetter:

Over 5000 døde. – Likene av de kolera-døde ble kjørt til gravstedet av betalte vognmenn og ble begravd uten ytterligere seremoni. Jeg regner med at det var slik også for tippoldefaren min. Frykten for kolerasmitte førte til mange «gode» råd. Noen brant tjære i huset, andre strøk likkister innvendig med tjære. Desinfisering ved røyking, lufting og vasking med klorkalk forekom også. Koleraen opptrådte for første gang i Norge i 1832 i Drammen. Kristiania ble hardt rammet. Det store koleraåret i Norge var i 1853. Nesten 2500 døde. Til sammen døde over 5000 her i landet av koleraepidemiene på 1800-tallet.

Hans Christian kan snakke lenge og ivrig om kolerakirkegården i Skjeberg og sykdommen som tok livet av tippoldefaren hans.

– Jeg håper, sier han en gang til, at Sandakermoen kan bli et kulturminne Sarpsborg kommune kan være stolt av. Det skal jo egentlig svært lite til ...

Bør fjernes. Lars Einar Karlsen er eier av området hvor kolerakirkegården ligger. Han er lei hele saken.

– Det har vært mye fram og tilbake om denne gravplassen i mange år. Men en ting er sikkert, understreker han.

– Det kommer ikke på tale med noen opprydding eller utbedring av kolerakirkegården. Jeg ser helst at det som er igjen av gravplassen, det vil si den eneste gravstenen, blir slettet og fjernet. Den er tidligere blitt fraktet til kirkegården i Skjeberg og, etter min mening, er det der den bør være. Jeg forstår heller ikke at det er

noen interesse for denne gravplassen. Slik jeg oppfatter det, så er det bare en person som er opp-tatt av denne saken. Det er sjel-

Vi har begrenset med tvangsmidler

Kommunesjef Sigmund Vister

den å se noen turgåere eller andre i dette området.

Vanskelig sak. – Kommunen står overfor en praktisk utfordring så lenge kolerakirkegården ligger på privat grunn, sier kommunesjef Sigmund Vister i Sarpsborg.

– Eieren av området har, etter som jeg har forstått, motsatt seg all inngripen på denne gravplassen. Da er det vanskelig for kommunen å gjøre noe. Vi har begrenset med tvangsmidler, ettersom kommunen ikke har tilgang til området. Den eneste vi kan håpe på, er et samarbeid med grunneieren om denne saken. Om så blir tilfellet, kan det kanskje utløse midler til en utbedring av dette kulturminnet, slutter han.

Det er lenge siden koleraen herjet i Skjeberg. Men tvisten om kolerakirkegården er også gammel. Saken har stått mer eller mindre fastlåst siden 1950-tallet.

telefon: 48 04 22 66
e-post: aslak.andresen@sa.no

HISTORISK: Malmplaten forteller om Christian Nielsen Sæthre og koleraen som rammet Skjeberg i 1834.